

Теорія міжнародних відносин

Тема 4

Марксизм і неомарксизм

***Викладач:
Шевчук В.***

26.02.2010 р.

Структура

- Теоретичні підходи
- Особливості неомарксизму
- Критика марксизму
- Теорія залежності
- Теорія “двох світів”
- Критична оцінка різновидів теорії залежності
- Український контекст

4-1 Теоретичні підходи

- недоліки капіталістичного способу виробництва визначаються трьома головними законами: 1) перевиробництва товарів і послуг, 2) кон-центрації капіталу і 3) спадної віддачі на капітал (Gilpin 1987, р. 36—37).

Марксизм (середина XIX ст.)

- діалектичний (тобто динамічний і суперечливий) характер соціальних процесів
- матеріалістичне розуміння історичних подій, коли боротьба за перерозподіл доходу стає головною рушійною силою
- визнання регресивного характеру економічних законів
- доцільність соціалізму як способу організації суспільного життя

Універсальна тематика марксизму і неомарксизму:

- Суперечлива діяльність ТНК
- Зубожіння світової “периферії”
- Вплив технології на погіршення існуючих антагонізмів
- Експансія у різних формах
- Боротьба країн за власні “життєві інтереси”.

Конфліктність архітектури міжнародних відносин

- Пояснення причин Першої світової війни С. Віднянським (2004):
 - Економічне зростання поєднувалося з таким загостренням соціальних, міжнаціональних та інших проблем, що загрожувало західній цивілізації переродженням.
 - В міру наповнення ринків товарами і послугами моральні й гуманістичні цінності дедалі поступалися корпоративній, технократичній, тоталітарній масовій свідомості.
 - Держава перетворилася у носія загальнонаціональної ідеї, яка поступово замінила ідеї демократії.
 - Утвердження монополій в економіці в економіці індустріальних країн сприяло зростанню тоталітарних тенденцій і мілітаризації, посиленню боротьби за ринки і політичний вплив у світі

4-2 Особливості неомарксизму:

- Ринкове середовище визнається **анархічним**
- **Політична домінація** антагоністичних об'єднань **власників капіталу**
- Сутність ідеології визначає **боротьба класів**
- **Імперіалістичний характер** інтеграції країн у світове господарство
- **Дискримінаційність** міжнародної торгівлі та потоки капіталу
- **Нерівноправний обмін** в торгівлі “Північ-Південь”

Інтереси країн “першого світу” визначають:

- Доступ до дешевих природних ресурсів
- Захист власних інвестицій
- “Захоплення” зовнішніх ринків

Для країн “третього світу” стають притаманними:

- Деструктивний альянс іноземних інвесторів, політиків та буржуазії, а також частини робітників
- “Залежна” структура економіки
- Недорозвиненість економіки
- Використання нав’язаних з-за кордону моделей економічного розвитку

4-3 Критика марксизму

- Країнам, що розвиваються, потрібні іноземні інвестиції
- Конфлікти мають не так економічне, як політичне та етнічно-релігійне підґрунтя

4-4 Теорія залежності

■ Неомарксистська (США)

- Paul A. Baran (1910-1964)
- Paul Marlor Sweezy (1910–2004)
- Andre Gunder Frank (1929–2005)

■ Структуралістська (Латинська Америка)

- Raul Prebisch (1901– 1986)
- Celso Furtado (1920–2004)
- United Nations Economic Commission for Latin America (ECLAC)

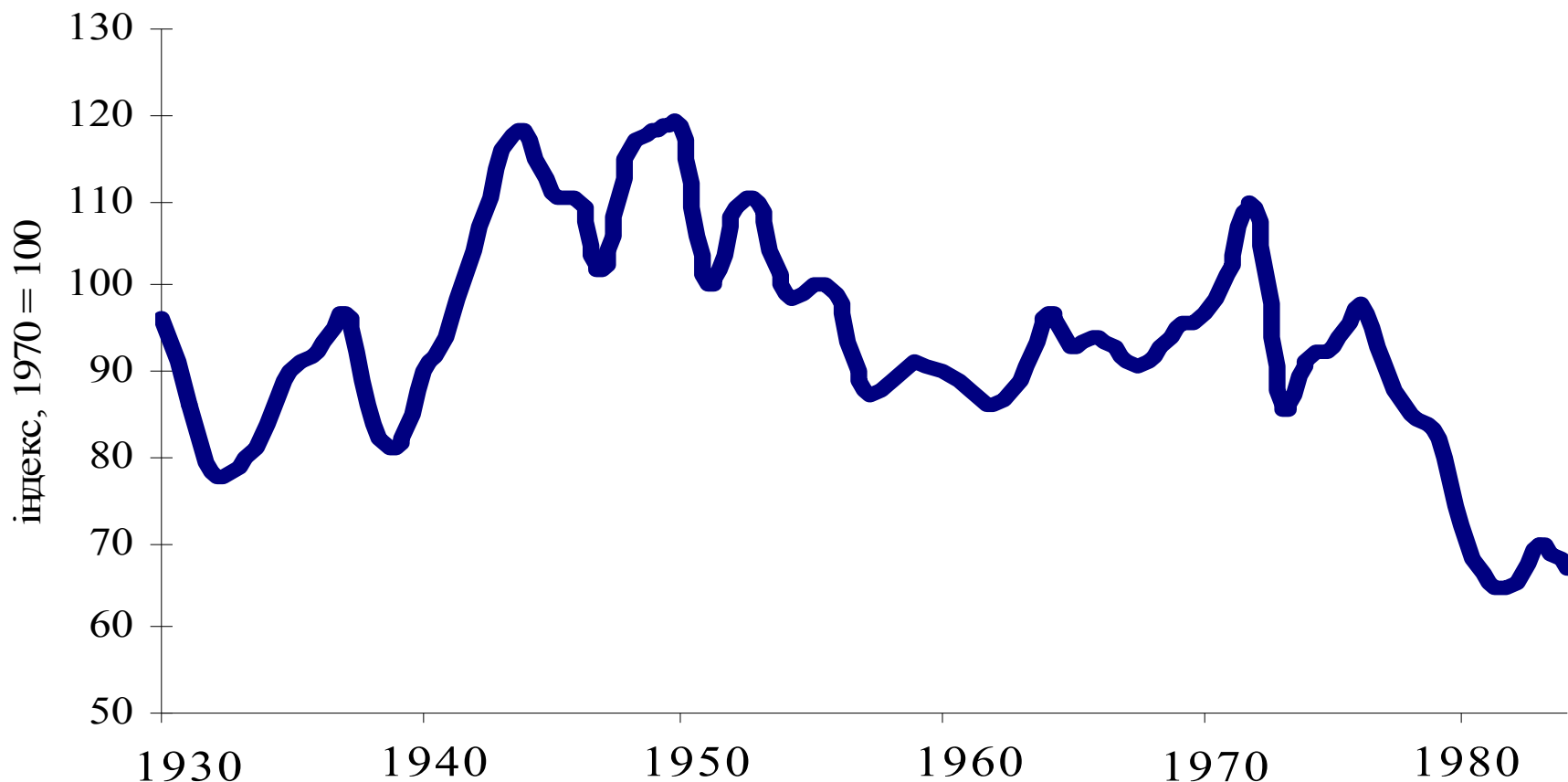
Спільні риси:

- Два типи країн
 - домінуючі/залежні, центр/периферія, метрополія/сателіт
- Домінація зовнішніх чинників в економіці
 - ТНК, сировинні ринки, іноземна допомога
- Посилення нерівномірності економічного розвитку з часом
- Кожна країна має власний національний інтерес

Теоретичні засади:

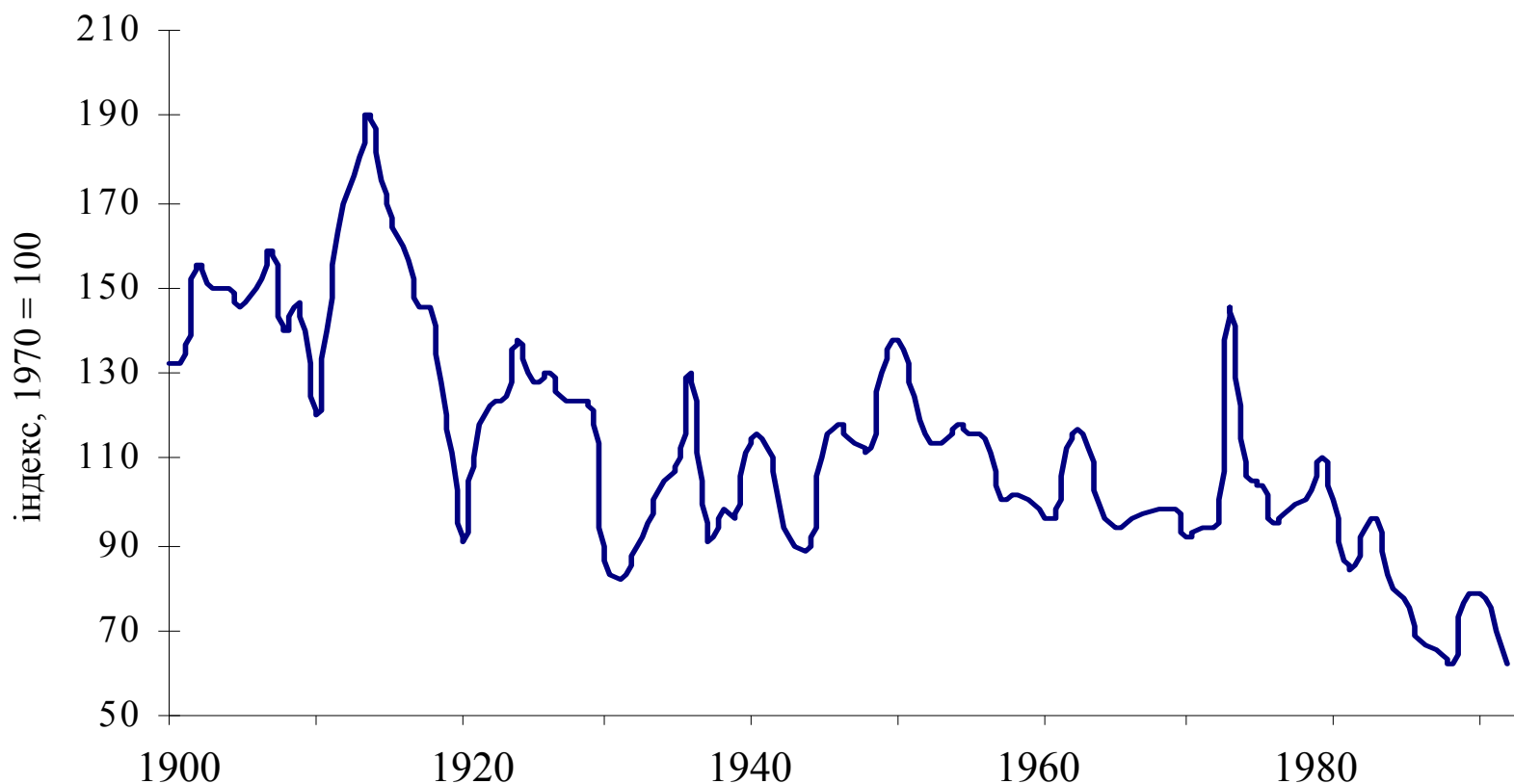
- Постійне погіршення умов торгівлі для LDCs створює сучасний різновид експлуатації
 - гіпотеза Пребіша-Зінгера
- Промислові країни не зацікавлені у розвитку країн, що розвиваються
- “Перший світ” формує альянси з корумпованою елітою у “третьому світі”
- Отримані від експорту доходи не інвестуються, а використовуються для споживання імпортованих товарів розкоші

Умови торгівлі країн Латинської Америки, 1930—1985 рр.

Джерело: Cardoso and Helwege (1993, с. 87)

Динаміка порівняльних цін на сировинні непаливні товари (окрім нафти і газу) стосовно цін на промислові товари, 1900—1992 рр.

Джерело: IMF (1994b, с. 92)

Пропозиції для економічної політики:

- Недоцільність копіювання досвіду промислових країн
- Відсутність “трансферу” зростання до бідніших країн
- Зростання $\neq$ розвиток
- Пріоритет внутрішнього ринку
 - Альтернативне використання ресурсів

Гіпотеза Пребіша-Зінгера

- “Південь” – сировина, “Північ” – промислові товари
- Погіршення умов торгівлі $\Rightarrow$ девальвація грошової одиниці $\Rightarrow$ зубожіння населення

Необхідно:

- Заміщення імпорту $\Rightarrow$ індустріалізація

Перешкоди для розвитку латиноамериканських країн:

- експлуатація бідніших прошарків населення
- майнове розшарування
- соціальні антагонізми

Е. Кардозо і Е. Фалетто „Залежність і розвиток Латинської Америки. Досвід соціологічної інтерпретації” (2002)

- політика *desarollo* неефективна
- необхідно диверсифікувати промисловість та стимулювати платоспроможний попит

Економічна програма:

- Головний елемент — заміщення імпорту
- Доцільність ISI
 - місткий внутрішній ринок,
 - деяка промислова база,
 - значні надходження від сировинного експорту,
 - певні стимули для розвитку промисловості з боку експортного сектора
 - внутрішнє формування капіталу

-
- Експорт визнавався в обмеженому контексті підтримання „здатності до імпорту” — не більше.
 - Структурний дуалізм
 - Модернізація через споживання може стати гальмом розвитку, оскільки:
 - збільшує імпорт
 - заохочує інвестиції в галузі, що не є базовими
 - має „демонстраційний ефект” і в аграрних суспільствах не вирішує проблему міграції робочої сили в міста

- Анклавний характер виробничої діяльності

- ☐ виробництво залежить від державних регуляторів
- ☐ відсутність зв'язку з місцевою економікою
- ☐ залежність від ринків промислових країн

Політична компонента

- „залежність — це специфічний спосіб взаємодії класів і груп в ситуації домінування, яка забезпечує структурний зв'язок із зовнішнім світом”
- навколо державної адміністрації виникає середній клас бюрократичного забарвлення
- домінування олігархічних груп

Радикальна теорія залежності (A. Frank)

- Використання марксистської термінології (експлуатація, пролетаріат, класова боротьба)
- Повний розрив з країнами “Півночі”
- Планова економіка
 - С. Альєнде в Чилі (1970-1973 рр.)

4-5 Теорія “двох світів” (I. Wallerstein)

- The Annales school (Fernand Braudel)

- ☐ гео-екологічні регіони

- Марксизм

- ☐ соціальний конфлікт
- ☐ класова боротьба
- ☐ діалектика конфлікту

- Теорія залежності

- ☐ центр-периферія

Основні поняття:

- Нерівномірний обмін товарами і послугами
- Акумуляція капіталу
- Імперіалізм
- Гегемонія
- Класова боротьба

Характеристика світової системи:

- Кордони
- Структура
- Країни-учасники
- Правила легітимізації
- Coherence

Динаміка процесів – внутрішня

Різновиди світових систем

- World-empire
- World-economy

Капіталізм вижив лише завдяки
плюралізму політичних систем

Загальні риси світового порядку:

- Широкий розподіл праці
 - екологічні міркування
 - соціальна організація
- Культурна уніфікація (cultural homegenization)

- “Перший світ”:

- ☐ Диверсифікована структура виробництва
- ☐ Технологічне лідерство
- ☐ Потужний державний апарат
- ☐ Культурний вплив

■ “Другий світ”

- Вузька спеціалізація на виробництві декількох сировинних товарів.
- Анклавне розміщення продуктивних сил.
- Низька продуктивність сільського господарства
- Слабкість державного апарату
- Нео-колоніалізм

Ознаки “сильної” держави:

- Здатність протистояти зовнішньому і внутрішньому тиску
- Ефективна бюрократія як противага “новій” буржуазії та “старій” аристократії
- “Податкова спіраль”

“Europe like a bucking bronco”

Наслідки технологічного відставання:

- Безробіття
- Обмеження платіжного балансу
- Погіршення умов торгівлі

Іноземні інвестиції недостатньо продуктивні:

- Зосереджуються в окремих (переважно сировинних і низько-технологічних) галузях економіки.
- Не сприяють залученню сучасних технологій.
- Не підвищують якість робочої сили.
- Провокують соціальні конфлікти.

4-6 Критична оцінка різновидів теорії залежності

- “Бажання розвиватися” може стати наслідком ліберальної економічної політики
- “Переваги відсталості”
 - врахування чужих помилок,
 - відчуття відсталості сприяє мобілізації ресурсів

Український контекст

- М. Головатий: ідея глобалізму полягає у незацікавленості великих держав (геополітичних центрів) на зразок США і Росії в „фундаментальному суверенітеті і національній цілісності маленьких держав” (2004, с. 61)

-
- індивідуальний та груповий тероризм все більше поступається державному тероризму
 - відверто волюнтаристська і гегемонічна політика США створює загрозу існуванню моноетнічних, національних держав
 - глобалізація посилила активність латентних структур: різноманітних масонських лож, орденів, каст
 - штучний поділ суспільства на „еліту” і маси
 - контроль діяльності урядів і політики держав
 - відмова України від ядерної зброї потягнула за собою економічні втрати.

В. Онищенко (1996):

- “Будь-яке небажане коливання кон’юнктури світових товарних ринків може привести українських виробників на межу банкрутства, бо в них немає запасу міцності. За такої ситуації економіка стає легким трофеєм, а її економічний простір перетворюється на плацдарм для просування Заходу на східні ринки, але без нас...”
- Слід говорити не про найшвидше інтегрування, а про поступове зближення двох економічних систем через різні форми співробітництва...
- Лібералізм можуть собі дозволити високорозвинуті країни, та й то не в повному обсязі...
- Не пригадую факту з історії, щоб країна сама віддавалася на відкуп різним іноземним фірмам, які діють через корумповане чиновництво”.

-
- Президент України Леонід Кучма (21 лютого 2003 р.): сформована протягом останніх десятиріч система міжнародних економічних відносин фактично виключає можливість вертикальної міграції країн з нижчого технологічного рівня до вищого.
 - За таких умов не залишається вибору, окрім “консервації наявного міжнародного статусу України, її місця в рамках так званої периферійної зони сучасного глобального процесу” (Княжанський 2003).